

ARAZİ TOPLULAŞTIRMASI

E.İşıl DEMİRTAŞ¹

Mustafa SARI²

1. Narenciye ve Seracılık Araştırma Enstitüsü, Antalya, TÜRKİYE

2. Akdeniz Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Toprak Bölümü, Antalya, TÜRKİYE

ÖZET

Ülkemizde arazi toplulaştırma çalışmalarına 1961 yılında başlanmasına rağmen yeterince başarılı olunamamıştır. Çünkü arazi toplulaştırması çalışmaları arazi bölünmesi, hukuki sebepler, nüfus artışı ve sosyo-ekonomik yapıdan dolayı periyodik olarak yapılamamıştır. Bu nedenle söz konusu çalışmada arazi toplulaştırmasının önemi tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toplulaştırma, Toprak Reformu, Tarım Reformu

LAND CONSOLIDATION

ABSTRACT:

Although land consolidation studies were started in 1961 in our country success of the studies were not enough. The reason of insufficient success was due to the social-ekonomical structure, population increase, divided land and legal cause, that were resulted in lack of the periodic implimentation for the land consolidation studies. Therefore, in this paper land consolidation necessity was discussed.

Key words: Consolidation , Land Reform, Agriculture Reform

1.GİRİŞ

Hızla artan nüfus ve bu nüfusun beslenmesi sorunları, günümüzün en önemli problemlerinden biridir. Besin ihtiyacımızın büyük çoğunluğunu karşıladığımız tarım arazileri, işletme bütünü içerisinde çeşitli nedenlerle parçalanarak küçülmekte ve bu küçülme, tarım arazilerindeki faaliyetlerin teknik ve ekonomik optimumlardan uzaklaşmasına, ayrıca küçülen parsellerdeki hatalı ve yanlış kullanımlarla da arazi ve toprakların özellikleri bozularak hızla yok olmalarına yol açmaktadır. Devam eden bu türlü uygulamaların sonucunda da yakın bir gelecekte bu topraklardan elde edilecek ürünlerin, artan ülke nüfusunu beslemeye yetmeyeceği sorunu ile karşı karşıya kalınacaktır.

Hızla artan nüfus karşısında tarım alanlarının da aynı oranda artırılması mümkün olmadığından, elimizdeki sınırlı arazilerden daha fazla ürün ve gelir elde etmek için uygun yöntemleri seçerek, toprakların ekonomik ve teknik yönden en yüksek faydayı sağlayacak şekilde değerlendirilmesi ve

kullanılması gerekmektedir. Bu amaca yönelik olarak öncelikle tarımsal bünyenin ıslahı ve ıslah edilen yapının korunmasına yönelik çeşitli tedbirlerin alınması vazgeçilemez bir zorunluluktur. Tarımsal bünyedeki aksaklıkların giderilebilmesi için yapılması gereken çalışmaların başında ise arazi toplulaştırması gelmektedir.

Dünya'da ilk defa 16. yüzyılda uygulanmaya başlanılan arazi toplulaştırması çalışmaları, özellikle 19. yüzyılda büyük bir hız kazanmıştır. Günümüzde ise pek çok gelişmiş ve kimi gelişmekte olan ülkeler, arazi toplulaştırması işlemlerini ve ayrıca diğer toprak ile tarım reformu uygulamalarını da tamamlamışlardır. Ekonomisinin önemli bir bölümü tarım ve tarımsal sanayi sektörüne dayalı bir ülke olan Türkiye'de arazi toplulaştırma çalışmaları uzun bir süredir yapılmasına karşın, uygulanan proje sayısı ve alanı istenilen düzeyde değildir. Bunun en önemli nedeni, diğer faktörlerin yanısıra arazi toplulaştırma çalışmalarının çok zaman alıcı ve kişisel becerilere bağlı olarak uygulandığıdır (Buker ve ark.,

1988). Ancak son yıllarda arazi toplulaştırması çalışmalarının önemi ve gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmış ve bu konuda yapılan çalışmaların miktarında da göreceli bir artışın olduğu gözlenmiştir.

2. ARAZİ TOPLULAŞTIRMASI VE AMACI NEDİR

Genel anlamda arazi toplulaştırması, dağınık ve yeterli işletme genişliğine sahip olmayan tarım arazilerinin her hangi bir yöntemle optimum işletme büyüklüğüne ulaştırılması olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu bu uygulamanın amacı ise tarım arazilerindeki rasyonel çalışmayı engelleyen teknik, ekonomik ve sosyal sorunları ortadan kaldırarak, tarım sektörü çalışanları ile arazi sahiplerinin yaşam standardını yükseltmektir. Bu amaca yönelik olarak yapılan ve Toprak Reformu uygulamalarının bir bölümünü oluşturan Arazi Toplulaştırması işlemleri, “dar anlamda” ve “geniş anlamda” arazi toplulaştırması olmak üzere iki kısımda uygulanabilmektedir.

Aynı şahsa veya çiftçi ailesine ait dağınık ve küçük arazi parçalarının ve ayrıca diğer hisselerinin bir araya getirilerek, mumtazam arazi şekilleri halinde birleştirilmesi “*dar anlamda*” arazi toplulaştırması olarak tanımlanmaktadır. Bu şekilde yapılan bir arazi toplulaştırması işlemi kısa sürelerde tamamlanabilir olmakla birlikte, söz konusu bu uygulama tek başına tarımsal yapının ıslahında yeterince etkili olamamaktadır. Zira arazi kullanım planlaması, tarla içi geliştirme hizmetleri ve alternatif üretim teknikleri gibi temel alt yapı hizmetleri ve planlamaları düşünülmeden uygulanacak bir toplulaştırma işlemi, arzu edilen sonuçların alınmasını engellemektedir.

Halbuki, ideal bir arazi toplulaştırması projesi, tarla içi geliştirme hizmetleri gibi yukarıda sözü edilen diğer işlemlerle birlikte uygulandığında amacına daha kolay ulaşmaktadır. İşte tarla içi geliştirme hizmetleri ile birlikte çeşitli kullanım planlarının da uygulamaya konulduğu arazi toplulaştırması işlemlerine de “*geniş anlamda*” arazi toplulaştırması adı verilmektedir. Geniş anlamda arazi toplulaştırması çalışması ise aşağıdaki hususları kapsamaktadır (Takka, 1993).

- Fazla parçalanmış arazilerin birleştirilmesi.
- Arazi tesviyesi ve diğer toprak özelliklerinin ıslahına yönelik gerekli çalışmaların yapılması.
- Köylerin yeniden düzenlenmesi ve çevre yönetim planlanmasının yapılması.
- Köyiçi yollarının tanzimi, çiftlik binalarının ıslahı.
- Baraj, karayolu, demiryolu, hava limanları, sanayi ve turizm tesisleri için gerekli arazi tahsislerinin önceden sağlanması.

3. TÜRKİYE'DE ARAZİ TOPLULAŞTIRMASININ ÖNEMİ

3.1. Türkiye'deki tarımsal yapının fiziksel sorunları

Tarım sektörünün gerek yapısal, gerekse işlevsel yönden ekonominin diğer sektörleriyle bir bütün oluşturacak biçimde dengeli ve uyumlu bir şekilde geliştirilmesi ve tarımın kalkınmada ki yeri üzerinde önemle durulması gerekmektedir. Özellikle Türkiye gibi kalkınmakta olan ve kalkınmasının büyük bir bölümünü ekonominin temel sektörünü oluşturan tarıma borçlu olan bir ülkede tarımın etkin bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Oysa

Türkiye’de tarımın temel sorunları içerisinde de yapısal bozuklar başta gelmektedir. Bunlar şu şekilde ifade edilmektedir (Çevikbaş, 1982) .

- Tarımsal nüfusun bir bölümünün topraksız oluşu
- Tarım işletmelerinde toprak yetersizliği
- Tarım işletmelerinde toprak mülkiyetlerinin dengesiz dağılımı
- Kiracılık, yarıcılık, ve ortakçılık sistemlerinin düzensizliği
- Tarım işletmelerinde toprakların küçük ve düzensiz parçalar halinde dağınık oluşu

Tarımsal yapıdaki tüm bozuklukları düzeltmenin başlangıcı belkide arazi toplulaştırmasından geçmektedir. Çünkü arazi toplulaştırmasına geniş anlamda bakıldığında kırsal kalkındırmayı hızlandıracak yöntemleri içerdiği görülmektedir. Bu durumda arazi toplulaştırması, tarımsal yapının ve kırsal yaşam koşullarının iyileştirilmesinde, köy yerleşim alanlarının düzenlenmesinde, tarımsal üretim ve gelirin artırılmasında, doğanın

dengeli bir şekilde kullanılması ve korunması için her dönemde kırsal alanla ilgili tüm sorunlara çözüm getirecek en önemli yöntem olarak kabul edilmektedir (Anonim, 1995).

3.1.1. Türkiye’de tarım bölgelerinin işletme ve parsel büyüklüğü

Tarım işletmelerinde kullanma birimini oluşturan en küçük arazi parçasına parsel denilmektedir. Tarım arazilerinin daha ekonomik ve daha kolay işletilmesi, alt yapı hizmetlerinin daha verimli olması için uygun ölçülerde parsellenmesi gereklidir. Tarımda parselasyon, çiftlik planlamasında, toprak dağıtımında, arazi toplulaştırmasında önemli bir husustur (Kara, 1988).

Türkiye’de tarım işletmelerinin sayı ve genişliklerinde zaman içinde bir takım değişmelerin olduğu görülmektedir. 1960 yılında 3.1 milyon olan tarım işletmesi 1980 yılında 3.5 milyona, 1991 yılında 4 milyona ulaşmış bulunmaktadır (Çizelge 2).

Çizelge 2. Tarım işletmelerinin büyüklük ve dağılım % oranları sonuçları (DİE, 1980,1991).

İşletme Büyüklüğü (da)	1980 işletme sayısı (%)	1991 işletme sayısı (%)
5’den az	7.230	6.340
5-9	6.700	9.610
10-19	14.130	18.960
20-49	32.560	32.130
50-99	21.070	17.980
100-199	11.990	9.660
200-499	5.460	4.380
500-999	0.770	0.610
1000-2499	0.007	2.260
2500-4999	0.010	0.050
5000 +	0.001	0.010
Toplam	100	100
	3 559 000	4 092 000

Çizelge.2 deki 1980 verilerine göre Türkiye’de tarım işletmelerinin %81.8’i 100 dekaradan az olup,Türkiye için teknik uzmanlar ve bilim adamları tarafından tesbit edilen optimum işletme büyüklüğüne ulaşamamıştır. Söz konusu durum 1991 verilerine göre %85 lere çıkmıştır. Türkiyede tarımsal işletme sayısının 2001 genel tarım sayım sonuçlarına göre 6 milyon civarında olması işletme büyüklüğünün daha da azaldığını göstermektedir

3.1.2. Türkiyede tarım işletmelerinin sınıflandırılması

Çeşitli ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de tarım işletmelerinin sınıflandırılmasında arazi boyutları büyük etkiye sahip olmakla beraber, bölgesel iklim şartları, toprak özellikleri ve pazar durumunu da etkilemektedir. Ve tarım bölgelerine göre işletme büyüklükleride değişmektedir.

1980 tarım sayımı sonuçlarına göre, 1-99 dekar arasında araziye sahip işletmeler, tüm işletmelerin % 81.8’ini oluşturmaktadır. Bu durum, ülkemizde tarım işletmelerinin büyük çoğunluğunun ekonomik birim büyüklüğünün altında bulunduğunu göstermektedir. Çünkü kuru tarım şartlarında genellikle 100 dekarın altındaki işletmelerin bir çiftçi ailesinin geçimini sağlayamayacağı bilinmektedir. Belirtilen şartlarda bir çiftçi ailesinin geçimini sağlayacak işletme büyüklüğü Adana’da 116, Amasya’da 156, Aydın’da 141, Konya’da 253 dekar olarak hesaplanmıştır. Bu değerler Şanlıurfa’da 200 dekarıdır (Anonim, 1986). Bu açıklamalarda, bütün

memlekette aynı ölçülere sahip yeterli işletme büyüklüğünün tesbitinin doğru olmayacağı, bölgelere, hatta ekolojik ve ekonomik özellik arzeden bölgelere göre, iklim şartları, toprağın verimliliği, topoğrafik durum, sulama durumu, pazar durumu ve bölgede hakim işletme tipleri, göz önünde bulundurularak, yeter geliri işletme büyüklüğünü tesbit etmek gerektiği sonucu çıkarılmaktadır (Aksöz, 1972). Bu durumda Türkiye’nin tarımsal yapısı şu şekilde özetlenmektedir. Nüfusun yarısının geçimini tarımdan karşılamasına rağmen kişi başına toprak dağılımı dengesiz bir durum göstermekte, topraksız aile sayısı giderek artmakta ve büyük bölümü geri kalmış yöntemlerle üretim yapmaktadır. Bu yapı tarımda verim düşüklüğüne ve toplumsal gelişmenin yetersiz kalmasına yol açmaktadır. Tüm bu olumsuzlukları düzeltmenin bir çaresi kalmıştır, o da toprak reformu ve arazi toplulaştırmasıdır.

Türkiye’de arazi toplulaştırmasına önem verilmesinin başka bir nedeni ise Avrupa topluluğu ile ilişkilidir. Çünkü Avrupa topluluğunda tarım sektörü ortak piyasa şartlarının gerekleri, optimal boyuta ulaşmış işletmelerde çok daha kolaylıkla yerine getirilebilmektedir. Fiyat ve pazar politikası uyarınca belirlenen ortak fiyatlar, küçük işletmelerden çok, büyük işletmelerin ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Dolayısı ile tarımsal faaliyetler büyük işletmeciliği zorunlu kılmaktadır. A.E.T. ülkelerinde tarımsal işletmelerin sayı ve büyüklük itibarıyla üye ülkelere dağılımı aşağıda verilmiştir (Çizelge 2..).

Çizelge 2.. Avrupa topluluğu ülkelerinde tarımsal işletmelerin sayısı ve arazi

büyüklüğü (Takka, 1993).

Üye Ülkeler	Tarımsal işletme sayısı	Ort. Arazi büyü. (ha)
İtalya	2.832	5.6
İspanya	1.818	12.9
Fransa	1.130	24.5
Yunanistan	959	4.1
Portekiz	769	4.3
Almanya	768	15.5
İngiltere	262	64.4
İrlanda	221	33.8
Benelüks	122	18.0
Danimarka	99	28.8

Yukarıdaki çizelge ile Türkiye için verilen değerler kıyaslandığında da anlaşılacağı üzere, ülkemizdeki tarımsal alt yapı iyileştirilmeden tarım sektörü çalışanlarının hayat standartlarını yükseltmek ve Avrupa topluluğu ülkeleri ile rekabet etmek mümkün görülmemektedir. Bu nedenle tarımsal yapının ıslahı ile ilgili olarak aşağıdaki tedbirlerin bir an önce alınması gerekmektedir. Söz konusu bu tedbirler;

- Toprak kaynaklarının tahribi önlenmelidir.
- Toprak ve su kaynakları en iyi şekilde kullanılmalıdır.
- Geliri yeterli tarımsal işletmelerin çoğalması sağlanmalıdır.
- Tarım sektörüne daha çok yatırım imkanları araştırılmalıdır.

Bu tedbirlerin alınmasıyla Türkiye tarımının temelindeki aksaklıklar büyük ölçüde azalacaktır. Bununla beraber, Türkiye sahip olduğu toprak ve su kaynakları potansiyeli, iklimsel özellikleri ve coğrafi durumunun sağladığı imkanlarla tarımsal üretimini bir kaç misli artırmak koşuluyla, yüz milyon nüfusu kolaylıkla besleyebilecek ve ayrıca Avrupa, Asya ile Afrika ülkelerinin hububat, et, süt, sebze ve meyve gibi tarımsal ürünler düzeyindeki

ihtiyaçlarının önemli bir kısmını karşılayabilecek güçlü bir ülke haline gelebilecektir.

3.2. Türkiye'de arazi parçalanmasının nedenleri

Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğu geçimini hala tarımdan sağlamaktadır. Nüfusun senelik % 2.5 luk artışının tarım üzerine etkisi ve çocuklar arasında veraset kurallarına bağlı olarak eşit paylaşımı, sulu ve kuru tarım arazilerinin çok fazla oranda küçük parçalara ayrılmasına sebep olmaktadır (Yıldız, 1983).

Toprak parçalanması, bir tarım işletmesine ait arazinin geniş bir alan üzerinde muhtelif yerlerde birbirinden uzak, çok sayıda parçalara ayrılmasını ifade eder. Ülkemizde de toprak reformu uygulamaları içerisinde arazi toplulaştırması uygulamalarının yapılmasını zorunlu kılan nedenlerin başında toprak parçalanması gelmektedir. Çünkü hemen her yöredeki çiftçilerimize ait mevcut tarım arazilerinin büyüklüklerinin sınırlı olması ile birlikte, birbirlerinden uzak ve çok parçalı bir yapı oluşturması, bu alanlar üzerinde düzenli işletmelerin

kurulamamasına ve istenilen verim artışının sağlanamamasına neden olmaktadır.

Türkiye'nin tarım alanlarındaki işletme sayısı, yavaş olmakla birlikte devamlı bir artış göstermektedir. 1950-1970 yılları arasında ülkemizdeki tarımsal işletme sayısında % 1'lik bir artış gözlenirken, 1970-80 yılları arasında bu artış % 1.6'ya ulaşmıştır. İşletme sayısındaki bu düşük sayılabilecek orandaki artışa karşılık,

söz konusu bu işletmelerin parsel sayısındaki artış çok daha yüksek oranlara ulaşmıştır. Söz konusu bu durum, ülkemizdeki arazi parçalanmasının boyutlarını göstermesi bakımından son derece önemlidir.

Bu konu hakkında detaylı çalışmalar yapan Devlet İstatistik Enstitüsü 1950-1980 yılları arasında ülkemizdeki tarım işletmelerinin genişlik ve parça sayısını gösterir verilerçizelge 3 te gösterilmektedir.

Çizelge 3. Türkiye'deki tarım işletmelerinin genişlik ve parça sayısına göre dağılımı (%) (DİE, 1980).

İşl. parça sayısı	1950				1980			
	İşl. sayısı	%	Parça sayısı	%	İşl. Sayısı	%	Parça sayısı	%
1	125	5.5	125	0.8	337	9.5	337	1.5
2-3	515	22.6	1307	8.3	933	26.2	2330	10.2
4-5	525	23.1	2354	15.0	979	22.4	3577	15.6
6-9	596	26.2	4272	27.2	791	22.2	3603	2.4
10+	513	22.6	7667	48.7	701	19.7	11057	48.3
Toplam	2274	100	15725	100	3559	100	22904	100

1950 yılında % 5.5'i tek parçalı araziye sahipken, 1980 yılında tek parçalılığın % 9.5'a çıktığı, buna karşılık 2-3 parçalı işletmelerin sayısının % 22.6'dan % 26.2'ye çıkması parçalılık açısından iyi bir iyileşme olarak değerlendirilebilir. Ancak 1980 yılı itibarıyla % 90.5'i iki veya daha çok parçalı arazilerden oluştuğu ve % 19.7'sinde ortalama parça sayısının 16 olduğu gözönüne alınırsa, parçalılığın da büyük sorun olarak önemini koruduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca 1950 yılında 2.274.000 olan işletme sayısı 1980 yılında ise 3.559.000'e ulaşırken, işletme parsel sayısı 1.5725.000 den 2.2904.000'e ulaşmıştır.

Ülkemiz tarımının önemli problemlerinden biri olan arazi parçalanmasına, artan nüfusun tarım dışına çekilememesi ve miras hukukunun getirdiği bazı hükümler başta

olmak üzere çeşitli faktörler etkili olmaktadır. Arazi parçalanmasını en aza indirmek için arazi tasarruf sisteminin ıslah edilmesi, kiracılık, ortakçılık, uygun kredi temini, pazarlama şartlarının iyileştirilmesi ve çiftçi eğitimi gibi bir takım önlemler alınmalıdır.

3.2.1. Arazi parçalanmasının nedenleri

Genellikle toprak parçalanmasının asıl nedeni olarak medeni kanunların eşit bir paylaşmayı öngören miras hükümlerinden ileri geldiği sanılır. Halbuki, toprak parçalanmasının nedenleri çeşitli olup, bu tek nedene indirgenemez.

Parçalanmaya sebep olacak faktörler aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır.

- Tarımsal nüfus yoğunluğu
- Hukuki sebepler
- Toplu köy hayatı

- Sermaye noksanlığı
- Fiziki tesisler
- Arazi tasarruf şekli
- Arazinin dağıtım şekli.

3.2.2. Arazi parçalanmasının sakıncaları

Arazi parçalanması modern tarımın uygulanmasında birçok engeli ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla modern tarımın hizmetlerinden istifade edemiyen tarım alanlarında toprak parçalanması, verimliliğin düşmesine sebep olmaktadır. Bu durum da iki etkenden ileri gelmektedir.

1) Üretimin azalması

2) Maliyet masraflarının artması

Parçalanmanın sakıncalı yönleri şu şekilde sıralanmaktadır.

- Arazinin kullanışı üzerine etkisi:
- Parçalanmanın üretim üzerine etkisi:
- Arazilerin parçalı olmasının arazi kullanımı üzerine diğer bir olumsuz etkiside, çayır ve meraların muhafazasını ve otlayan hayvanların kontrolünü zorlaştırdığı gibi yabancı ot ve zararlılarla mücadelede güçleştirmektedir.
- Parçalanmanın makinalaşma ve makina verimi üzerine etkisi
- İşçilik masrafi üzerine etkisi
- Teknik güçlükler ve diğer etkenler

3.2.3. Arazi parçalanmasının önlenmesi

Arazi parçalanmasının uygun tedbirler alınarak önlenmesi veya asgari düzeye indirilmesi, tarımsal üretimden maksimum verim elde etmek amacıyla arzu edilmektedir. Bu amaçla Dünya'nın çeşitli ülkelerinde de bir takım önlemler alınmaktadır. Bu tedbirler arazi toplulaştırması öncesi alınabilecek hukuksal tedbirler ve arazi toplulaştırmasını koruyucu tedbirler olmak üzere iki kısımda incelenmektedir.

1) Arazi parçalanmasını önleyici hukuksal önlemler: Birçok ülkede parçalanmasını önlemek amacıyla, ülkeden ülkeye değişen bir takım kanuni tedbirler alınmıştır. Şöyle ki optimum tarım arazisinin büyüklüğü ve sayısı kanun yoluyla sınırlandırılmıştır. Fakat bu sınır değerler, ülkeden ülkeye değişmektedir. Örneğin, İsviçre'de arazi büyüklüğü 1.8-4 ha arasında değişirken, Tunus'da bu sınır 4 hektardır. Tarım alanlarının parçalanmasını önlemek amacıyla tarım alanları için bu şekilde sınırlamalar getiren ülkeler, aynı şekilde miras yolu ile de bölünmeyi önleyici kanunları yürürlüğe koymuşlardır. Bu hukuki tedbirler ile mal sahibinin ölümünden sonra arazilerin ortak mülkiyetliliğinin devamı, ortak işletilmesi veya varislerden birine devredilmesi konusu Avusturya, Fransa, Batı Almanya, İsviçre, Belçika, Irak kanunlarında mevcuttur (Ercan, 1970). Toprak ve İskan kanunları ile çiftçilere dağıtılan toprakların bölünemeyeceği yolunda ki hükümlere birçok ülkede rastlanmaktadır. Küba, Meksika, Irak ve Mısır gibi ülkeler bu tip uygulamalara devam etmektedir.

2) Toplulaştırılan alanların bölünmesini önleyici tedbirler: Toplulaştırma yapılan tarım arazilerinin zamanla yeniden parçalanması, bu çalışmalarda harcanan emek ve zamanın boşa gitmesine sebep olmaktadır. Bu sebeple bir çok ülkede, toplulaştırma ile ilgili kanunlarda veya başka kanunlarla toplulaştırılan toprakların bölünmesini önleyici hükümlere yer verilmektedir. Fransa, Avusturya, Hollanda, İsviçre ve Ürdün'de arazi toplulaştırmasından sonra arazinin yeniden bölünmesi sınırlandırılmıştır (Ercan, 1970).

Arazi toplulaştırma yapılan, yeni parseller projelerin sağladığı yeniliklere ve faydalara zarar vermeden bazı şartlarda yeniden parçalanabilmektedir. Bu gibi durumlarda proje sahasında

arazilerin parçalanması asgari parsel yüzölçümü ile sınırlandırılmaktadır. Türkiye için bu sınır 5 dekar olarak tesbit edilirken, Hindistan için 2 dekadır.

İsveç’de arazi sahibi bu kuralı dikkate almaz ise arazi toplulaştırması çalışmalarında yapılan masraflar devlet tarafından mülk sahibine ödetilmektedir. Diğer bazı ülkelerde de toplulaştırma sonrası toprak parçalanmasını önleyici tedbirler alınmadığından, bu ülkelerde ikinci, üçüncü, defa arazi toplulaştırması yapılması gerekmektedir.

Birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de arazilerin toplulaştırmasından önce ve sonraki arazi parçalanmasını engelleyici bir takım kanuni tedbirlerin, en kısa zamanda alınması şarttır (Takka, 1993).

Türkiye’de ilk arazi toplulaştırma çalışmalarına 1961 yılında tüzüksüz olarak başlanmıştır ve bu şekilde arazi toplulaştırması çalışmalarına 1966 yılına kadar devam edilmiştir. Tüzüksüz olarak çalışmaların yürütülemeyeceği anlaşılınca ilk tüzük 27.6.1966 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulmuştur. Bu tüzüğün öngördüğü kurallar doğrultusunda uygulamaya başlanılan arazi toplulaştırması çalışmalarında her sınıf arazi tüzük gereği kendi içinde birleştirilmiş ve yine bu doğrultuda toplulaştırma işlemleri yapılmıştır. Söz konusu tüzük çerçevesinde hazırlanarak uygulamaya konulan bazı projeler, arazi maliklerinin 2/3 ‘sinin kabul etmemesi nedeniyle iptal edilmek zorunda kalmış ve yapılan tüm masraf ve harcanan emek boşa gitmiştir. Ayrıca birisi köy muhtarı, diğer ikisi arazi sahiplerinden ve iki kişisi de teknik bilirkişilerden olmak üzere toplam beş kişiden oluşan “toplulaştırma komisyonunda” da bir takım anlaşmazlıklar ve haksızlıkların ortaya çıkması, projenin kabulü ve uygulanmasını da zorlaştırmıştır.

Bu şekilde arazi toplulaştırması çalışmalarına 1973 yılına kadar devam edilmiştir. 17 Temmuz 1973 tarih 1757 sayılı Toprak ve Tarım Reformu Kanununun yürürlüğe girmesiyle ilk arazi toplulaştırma tüzüğü yürürlükten kaldırılmıştır.

1978 tarihine kadar devam eden Toprak ve Tarım Reformu Kanunu Anayasa mahkemesince iptal edilince, tekrar ikinci kez 24.9.1979 da 7/18231 sayılı Arazi Toplulaştırması tüzüğü yürürlüğe konulmuştur. Halen bu tüzüğe göre Arazi Toplulaştırması çalışmalarına devam edilmektedir

7457 sayılı Toprak-Su Kanunu iptali ile 3202 sayılı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü teşkilat ve görevleri hakkında kanun yürürlüğe girmiştir. Toplulaştırma sonunda yeni parselleri malikleri adına tescil ettirmek, tapu sicillerine şerh vermek ve zorunlu görülen hallerde kamulaştırma yapmak hükmünden hareketle toplulaştırma çalışmalarına devam edilmektedir.

30.11.1984 tarihli 3083 sayılı sulama alanlarında arazi düzenlenmesine ilişkin tarım reformu kanununa göre Şanlıurfa’da çalışmalara başlanmıştır. Fakat bu kanunun sadece Tarım Reformu uygulama alanı olarak belirlenen veya sulama alanlarını kapsadığından Türkiye geneli için kullanılamamaktadır. Dolayısı ile bu alanlar dışındaki alanlarda, mevcut arazi toplulaştırması tüzük ve yönetmeliğine göre çalışmalar yapılmaktadır. Fakat ülkemiz kanunları içerisinde yer alan birkaç madde ile çağdaş düzeyde arazi toplulaştırmasının uygulanması mümkün değildir. Bu sebeple toplulaştırmanın temel görüş ve prensiplerini detaylı şekilde aksettirici esaslı hükümleri içeren bir arazi toplulaştırma kanununa ve bunun uygulanma detay ve metodlarını belirleyen yönetmeliklere ihtiyaç duyulmaktadır (Takka, 1993).

Ülkemizdeki arazi toplulaştırması uygulamalarına ait kanuni mevzuat ve toplulaştırma işlemlerine olan sosyal yaklaşımlar yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere hızla değişmektedir. Ancak arazi toplulaştırması işlemlerinin ülkemizde yaygınlaştırılmasında son derece ciddi bir engel oluşturan ve mutlaka dikkate alınması gerekli olan en önemli hususlardan bir tanesi, toplulaştırma alanlarındaki sosyal ve kültürel yapının özellikleri doğrultusunda ortaya çıkması kuvvetle muhtemel olan insan tepkisidir. Söz konusu bu insan tepkisi iki farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, doğrudan toplulaştırma işlemine başlamasına karşı olan tepkidir. Bu tepki, toplulaştırma uygulamasının zorunlu olduğu yöre halkının amaca yönelik eğitimi ve rehabilitasyonu neticesinde aşılabilmektedir. İkinci ve çok daha önemli olan ve toplulaştırma işlemi tamamlandıktan sonra ortaya çıkan tepki biçimi ise eski arazileri ellerinden alınarak kendilerine yeni arazileri verilen insanlar tarafından oluşturulan tepki ve itirazlardır. Söz konusu bu tepki, daha çok, arazi toplulaştırması işlemlerinin belki de en önemli aşamasını oluşturan **“arazi derecelendirmesi”** işlemlerinin yeterince sağlıklı yürütülememesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle özellikle ikinci tepki türünün oluşmaması için teknik uzmanlar ve bilim adamları, toplulaştırma işlemlerinin arazi derecelendirme aşamasının ideal bir şekilde yapılabilmesi için yoğun bir uğraş ve gayret içerisine girmişlerdir. Bu kapsamda, oluşacak tepkilerin en aza indirgenmesi ve hatta tamamen ortadan kaldırılmasına yönelik olarak da gerek ulusal ve gerekse uluslararası düzeyde çeşitli bilimsel ve teknik metodların geliştirilmesi yönünde önemli mesafeler kaydedilmiştir.

Türkiye’de arazi toplulaştırması çalışmaları ilk kez 1961 yılında Toprak-su Genel Müdürlüğü tarafından uygulanmaya başlamıştır.

Bu arazi toplulaştırması çalışmalarına hukuki yönden yeterli kanuni mevzuatın ve teknik elemanların bulunmayışı nedeni ile 1964 yılına kadar ara verilmiştir.

1964 yılında Devlet Planlama Teşkilatı ve Birleşmiş Milletler Tarım Örgütü (F A O) nun müşterek yürüttükleri araştırma projesi içinde Antalya bölgesini kapsayan arazi toplulaştırması çalışmaları Burdur ve Isparta illerini de içine almaktadır.

1964 yılında Antalya bölgesinde pilot bölge olarak seçilen Antalya-Aksu--Alaylı köyüne ait 134.4 ha saha toplulaştırılmıştır. 1966 yılında 2. pilot bölge olarak Burdur iline bağlı Bucak ilçesinin İncidere köyünde 613.6 ha sahada uygulanmıştır. 1967 yılında ise Manisa ve İzmir illeri içinde bulunan Turgutlu, Manisa ve Menemen ovalarında geniş ölçüde arazi toplulaştırması çalışmalarına devam edilmiştir.

Ülkemizde Arazi Toplulaştırması çalışmalarına ilk kez Konya’nın Çumra ilçesinin Kargın köyünde başlanmıştır. Arazi toplulaştırması yapılan bu alan 131 ha genişliğindedir. Bu proje alanında dar anlamda arazi toplulaştırması yapılıp, tarımsal bünyenin tesbiti ve toprak etütleri yapılmamıştır. Bu tarım alanlarında yapılan arazi toplulaştırması çalışmalarından başarılı sonuçlar elde edilmesine rağmen, tarla içi geliştirme hizmetleri ile birlikte yürütülemediğinden, beklenen verim elde edilememiştir. Bu nedenle parsellerin birleştirilmesi şeklinde yapılan dar anlamdaki arazi toplulaştırması çalışmaları, bu arazilerin ikinci kez toplulaştırması yapılmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

4. ARAZİ TOPLULAŞTIRMASININ SAĞLADIĞI FAYDALAR

4.1. Ekonomik fayda

- Sulama oranlarının artırılması
- Fiziki tesislerin sebep oldukları parçalanmalar
- Sulama projelerinin maliyetinde tasarruf sağlanmaktadır
- Arazi sahiplerine kamulaştırma bedeli yerine arazi verilerek, toprağından kopması önlenmektedir
- İşletme merkezi ile parseller arasındaki mesafeler azalmakta ve her parsel, yola bağlanmaktadır
- Net arazi kullanma alanı ve parsel büyüklükleri artmakta, parsel şekilleri daha düzenli olmaktadır
- Tarım işletmelerinde işgücü tasarrufu sağlanmaktadır
- Parsellerin korunmasında kullanılan malzemede tasarruf sağlanmaktadır.
- Tarım işletmelerinde net gelir artışı sağlanmaktadır

Adana-Ceyhan-Doruk köyünde toplam 15986 dekar arazi toplulaştırıldıktan sonra yeniden düzenlenen parsellerde 1814 dekar arazinin işlenmesine eşit miktarlarda parsel içi makina iş veriminde artış olduğu, parsel işletme arası yol miktarında 3792.4 km'lik azalma ve arazi toplulaştırması ile kullanılan arazide 499 dekar artış olduğu, sulama yatırımında ise %17.15 oranında bir azalma olduğu tesbit edilmiştir (Gürsel ve ark., 1988).

4.2. Sosyal fayda

Proje alanında sosyal huzur sağlanmaktadır. Şöyle ki; sulama alanlarında varisler arasında meydana gelen mülkiyet ve sınır anlaşmazlıkları,

çiftçiler arasındaki sulama suyu, geçit ve yol anlaşmazlıkları ancak arazi toplulaştırma projelerinin uygulanması ile ortadan kalkmakta ve böylece sosyal huzur temininde önemli ölçüde fayda sağlanmaktadır. Arazi toplulaştırma çalışmaları bu yönüyle de mahkemelerin de yükünü azaltmaktadır.

5. TARTIŞMA ve SONUÇ

Arazi toplulaştırmasında başlıca amaç, çiftçinin gelir düzeyini artırmak ve birim alandaki verimi yükseltmektir. Bu amaçların gerçekleşmesi parçalanmış alanlarda mümkün olamamaktadır. Bu gerçeği gören Toprak Su 1961 yılında ilk defa toplulaştırma çalışmalarına başlamıştır.

Ülkemizde şimdiye kadar 119452 ha arazide toplulaştırma yapılmıştır. Bu miktar kesinlikle yeterli değildir. Çünkü mevcut sulama yapılabilen alanlarımızın 4 milyon ha olduğu düşünülürse ve yakın bir gelecekte GAP tamamen üretime geçince 1.6 milyon ha daha sulu tarım alanlarına eklenecektir. Görüldüğü gibi Türkiye, arazi toplulaştırması konusunda henüz başlangıç noktasındadır. Uygun, etkin ve akılcı bir politika ile arazi toplulaştırmasının gerçekleşmesi için aşağıda belirtilen tedbirlerin alınmasında yarar vardır.

- Arazi toplulaştırma kanunu en kısa zamanda yürürlüğe girmelidir.
- Arazi toplulaştırması işlemlerini gerçekleştirecek kurum ve kuruluşlar yeniden revize edilerek, tek bir kuruluş haline getirilmelidir.
- Tarımsal işletmelerin miras ve diğer nedenlerle parçalanmasını önleyici yasal düzenlemeler yapılmalıdır.
- Herşeyden önce ekolojik ve ekonomik şartlara göre toprak muhafazalı ve üretimi artırıcı modern tarımı uygulamaya elverişli optimum

işletme büyüklükleri belirlenmelidir.
(Gündoğan, 1993).

KAYNAKLAR

- ANONİM, 1986. T.C Resmi Gazete, Sulama Alanlarında arazi Düzenlenmesine Dair Tarım Reformu Uygulama Alanı, Dağıtılacak Toprak İle Sahibine Bırakılacak Arazi Esasları. (16 Haziran 1986) Sayı 181136. Ankara.
- ANONİM, 1995. Yeniden Yapılanma Modeli 1995-2000 Antalya.
- AKSÖZ, İ. 1972. Toprak ve Tarım Reformu ve Azami ve asgari İşletme Büyüklüğü. Köy İşleri Bakanlığı :190 Topraksu Genel Müdürlüğü Yayınları Sayı:274, Ankara.
- BUKER, M., İ. ARICI, H. BÖLÜKOĞLU, A. KORUKÇU, İ. GİRGİN, H. GÜNGÖR, 1988. Bilgisayar Destekli Arazi Toplulaştırması. E. Ü. Zir. Fak. 3. Ulusal Kültürteknik Kongresi Bildirileri. Cilt:2 20-23 Eylül Adana.
- ÇEVİKBAŞ, R. 1982. Türkiye’de Tarım İşletmelerinin Büyüklüğü ve Dağılımı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- DİE, 1980 Genel Tarım Sayımı, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No: 1250. Ankara.
- DİE, 1994. Türkiye Tarım İşletmelerinin Büyüklüklerine Göre % Dağılımı. Ankara.
- ERCAN, F. 1970. Türkiye’de Arazi Toplulaştırması Ogun Kardeşler Matbaası. Ankara.
- GÜNDOĞAN, R. 1993. Çeşitli Arazi Değerlendirme Yöntemlerinin Arazi Toplulaştırma Çalışmalarında Kullanılma Olanakları. Doktora Tezi (Aralık 1993). Adana.
- GÜRSEL, K., Ç. BAHRİ, 1988. Adana-Ceyhan-Doruk Köyü Arazi Toplulaştırma Projesinin Parsel Sınırları, Yol Uzunluğu, Enerji ve İşgücü kayıpları İle Bunların Yatırım giderleri Üzerindeki Etkileri. E. Ü. Zir. Fak. 3. Ulusal Kültürteknik Kongresi Bildirileri. Cilt:2 20-23 Eylül Adana.
- KARA, M. 1988. Tarımda Parsel Şekli ve Uygun Parsel Boyutlarının Tayini. E. Ü. Zir. Fak. 3. Ulusal Kültürteknik Kongresi Bildirileri. Cilt:2 20-23 Eylül Adana
- TAKKA, S. 1993. Arazi Toplulaştırması. Kültürteknik Derneği Yayınları. 1993 Ankara.
- YILDIZ, N. 1983. Arazi Toplulaştırması. Yıldız Üniv. Yayınları No: 167, İstanbul.